

КАНАДСЬКА МОДЕЛЬ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

CANADIAN MODEL OF LINGUISTIC POLICY: COMPARATIVE ASPECTS

Савойська С.В.,

*доктор наук в галузі політології, професор
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

Автор аналізує канадську модель мовної політики, яка, як і українська, має мовно-політичні особливості та проблеми, які нерідко збуджують частину канадського суспільства і призводять до виникнення сепаратистських ідей. Автор робить висновок про те, що мовно-політична модель Канади, яку так наполегливо активізують в Україні проросійськи налаштовані політики у вигляді мовного досвіду, українцям не підходить.

Ключові слова: Канада, мовна політика, модель.

Автор анализирует канадскую модель языковой политики, которая, как и украинская, имеет свои особенности и проблемы, которые нередко будоражат часть канадского общества и приводят к возникновению сепаратистских идей. Автор делает вывод о том, что языковая политическая модель Канады, которую так настойчиво актуализируют в Украине пророссийски настроенные политики в виде языкового опыта, украинцам не подходит.

Ключевые слова: Канада, языковая политика, модель.

In the article, the author analyzes the Canadian model of language policy, which, like the Ukrainian one, has language-political intricacies, peculiarities and own problems, which often excite part of Canadian society and lead to the emergence of separatist ideas. The author concludes that the language-political model of Canada, which is so strongly pushing for pro-Russian-style policies in Ukraine as a language experience, is not suitable for Ukrainians.

Key words: Canada, language policy, model.

Постановка проблеми. Двомовний характер мовної політики, її мовна і культурна поляризація призвели до мовно-політичних конфліктів, які наразі знаходяться у замороженому стані, та мовно-політичного сепаратизму, через що ця держава знаходиться на межі розпаду. Недоліки у ділянці здійснення мовної політики викликали у канадському суспільстві відцентрові тенденції, де є наявним офіційний статус двох мов, існування і функціонування яких веде до розколу суспільства. Розподіл Канади на англomовне і франкомовне населення є однією з найсерйозніших проблем в її історії, що є поширеною практикою у багатьох полікультурних суспільствах, де, незважаючи на централізовану політику влади, кожна з мов обслуговує певну націю, наприклад, франкомовну або англomовну. Англійська мова у Канаді здавна була діловою мовою, а всі престижні і високооплачувані посади у канадському суспільстві посідали англomовні індивіди, які вважали, що французька мова неповноцінна. Боротьба за сфери комунікаційного впливу між двома мовами Канади велася протягом усього співіснування франкомовних та англomовних канадців. На ранніх етапах розвитку канадського суспільства французька спільнота докладала неабиякі зусилля, щоб свою рідну мову зберегти хоч у родині, богослужінні та в освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти мовної політики Канади, яка була створена як конфедерація, а з часом – союзна федеративна країна на основі об'єднання інших державних утворень, що досліджували як вітчизняні

(В. Андрущенко, С. Довгий, Н. Дуда, О. Заремба, В. Кулик, О. Куць, В. Литвин, А. Погрібний, С. Римаренко, Т. Скубашевська), так і зарубіжні (Б. Бурнаби, Дж. Дербишайр, Я. Дербишайр, М. Есман, Д.Кеннет, П.Кулумб, В. Мацкей, Д. МкРае, М. Морріс, Т. Рікенто, А. Паттен, Р. Філіпсон) науковці. На їхню думку, у полікультурних та багатомовних державах порядок буде наведено тоді, коли всі громадяни спілкуватимуться офіційною/державною мовою, а національні меншини, корінні народи та мігранти опанують її та послугуватимуться мовою більшості населення. Водночас таке твердження схвалюють не всі науковці. Противники монолінгвізму намагаються довести, що така мовна політика загрожує існуванню рідних мов малих народів. Таку думку поділяє Р. Філіпсон, який вважає, що мовна політика монолінгвізму зміцнює позицію лише однієї мови за рахунок інших мов [3, с. 304].

Відповідальними за здійснення мовної політики у Канаді, як стверджують науковці, є федеральні органи виконавчої та законодавчої влади, Департамент юстиції та канадської спадщини, Казначейство, Комісія з громадських послуг, Комісаріат офіційних мов, Федеральний суд, Постійна Комісія з питань використання офіційних мов, сенаторський комітет та корпорації. На формування та здійснення мовної політики, на думку науковців, суттєво впливають не лише політики і держава, а й громада, до якої не може не дослухатися влада. У Канаді, на думку Т. Скубашевської, відбувається трансформація культур або домі-

нування сильної культури над слабкою, як це є у Білорусі, Росії та інших країнах. Науковець пропонує розв'язувати мовно-політичні проблеми шляхом «синтезування культур у нову культуру, як це є, наприклад, у Франції без збереження або зі збереженням цих культур» [8, с. 7]. На нашу думку, таке синтезування культур може відбутися і в Україні навколо української мови і культури зі збереженням культур етнічних груп і націй. Деструктивна комунікативна політика канадської англomовної спільноти щодо франкомовної нагадує про боротьбу українського народу за відродження власної історії, мови, літератури, освіти, культури, Української православної церкви і державності. На думку багатьох вітчизняних науковців, зокрема Н. Дуди, історія нищення культурних і національних цінностей може повторитися, якщо російська мова буде запроваджена в Україні як друга державна або офіційна. Водночас поширення комунікацій українською мовою на усій території сучасної України можливе, на думку Н. Дуди, за умови поступового повернення до українського монолінгвізму та монокультури, а також через реальне розширення використання української мови [2, с. 156].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Особливість мовної політики Канади полягає у тому, що вона базується на принципах двомовності, поштовхом для запровадження якого став закон «Про офіційні мови», поданий прем'єр-міністром країни П'єром Еліотом Трюдо та схвалений Парламентом у 1969 р. (уточнення робилися 1982 та 1988 рр.). З одного боку, цей закон встановив рівність англійської і французької мов, з іншого – поглибив мовно-політичний конфлікт, оскільки правовою основою реалізації мовної політики у Канаді є Хартія французької мови, ухвалена у 1977 р., відповідно до якої французька мова є єдиною офіційною мовою Квебеку. Більше того, боротьба між двома етносами та їх культурами, а також взаємопроникнення мов і культур призвели до регіональних конфліктів, що є, на думку О. Куця, наслідком взаємовідносин між англійцями і французами [4, с. 141].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у тому, аби дослідити мовну політику Канади і показати, що мовну політику жодної держави, зокрема цієї, не можна запозичувати іншій державі, зокрема Україні, зважаючи на втручання у внутрішні справи цих чи інших держав колишніх метрополій, різну історію формування, функціонування та здійснення мовної політики, а також розвитку держав.

Виклад основного матеріалу дослідження. Недалекоглядна мовна політика Канади спричинила мовно-культурний розкол суспільства, тому що протягом багатьох років ця держава ігнорувала французьку мову і культуру та утверджувала

комунікації лише англійською мовою. Англійці, як і всі інші колоністи цієї землі, утвердили своє панування та власну мову в Канаді. Незважаючи на те, що права французької та англійської мов і культур на історично чужій для них землі однакові, мовна політика у Канаді не могла здійснюватися ефективно без підтримки влади, яка своїми діями призвела до того, що 58% квебекських франкофонів не ідентифікують себе з Канадою, яка у 1867 році виникла як конфедерація чотирьох британських колоній, окремі з них приєдналися до держави пізніше, у 1870 і 1949 рр. [1, с. 20]. Починаючи з 20-х років XX сторіччя, боротьба квебекців за розширення використання французької мови у житті держави та суспільства значно посилилася, оскільки вони поставили за мету зберегти позиції французької мови у суспільстві, позбавити англійську привілейованого статусу, а також змусити англomовних канадців вивчити французьку мову. Щоб досягти мети та у зв'язку із загостренням національного питання, у 60-х – на початку 70-х років виник франко-канадський рух, популярними гаслами якого була рівноправність двох мов, збереження національної спільноти та її культури. Контроль над забезпеченням мовної рівноправності, як зазначає О. Куць, здійснював Комісар із питань офіційних мов, який підзвітний Парламенту. Його головний обов'язок – стежити за виконанням Закону «Про офіційні мови», здійснювати нагляд за роботою державних органів та розслідувати скарги громадян [4, с. 142, 150]. У процесі цього руху сформувалася національна ідея, самосвідомість і патріотичність франкомовних квебекців, а значний відсоток їх прибутків було спрямовано на підтримку французької мови і культури. Це підштовхнуло франкомовних канадців створити заново або оновити взаємовідносини між спільнотами, а також принципи і підходи до розв'язання мовного питання. Центральна влада Канади спробувала нейтралізувати франко-канадський рух та знайти таку форму національного союзу, яка б задовольнила обидві спільноти. Для цього у 1963 році федеральний парламент, як констатує О. Куць, створив спеціальну комісію, перед якою було поставлено завдання: виробити рекомендації з подолання національних суперечностей та зміцнення єдності канадського суспільства, заснованої на партнерстві двох націй-засновниць. Комісія дійшла висновку, що у країні не існує рівності двох мов і культур, у зв'язку з чим було запропоновано реформувати мовну політику так, щоб її інституції відображали лінгвістичний і комунікативний дуалізм Канади. Варто зазначити, що до ухвалення закону про офіційну двомовність 98,6% канадців розмовляли однією з двох офіційних мов або ж розуміли одну з них [4, с. 144, 147]. Утім мовно-політична стратегія Королівської комісії з двомовності та двокультурності діяла за

принципом: хто сильніший, той і правий, тому виявилася успішною лише в односторонньому порядку: вона не залучила до обговорення мовно-культурної проблеми обидві спільноти, не сприяла діалогу, взаєморозумінню та консенсусу.

У цьому контексті мовну політику франкомовних канадців, які не бажають асимілюватися в англomовне середовище, можна порівняти з мовною політикою україномовних українців, які, як і франкомовні канадці, не бажають розчинитися у «російському морі». Щоб змусити мешканців Квебеку, крім французької мови, використовувати ще й англійську, у 1969 році було ухвалено закон про офіційні мови у Канаді, який закріпив рівність англійської і французької мов як засобу комунікації в усіх сферах суспільно-політичного життя країни. Згідно з цим законом усі державні службовці мали знати, крім англійської, ще й французьку мову, для чого було встановлено термін для її вивчення. Утім ні закон про офіційні мови, ні політика двомовності не принесли бажаного результату жодній зі сторін, які не ставили мету обговорювати нагальні проблеми та дискутувати на мовні теми. Незважаючи на мовну політику двомовності, у провінції Квебек використовувати англійську мову було заборонено у багатьох галузях суспільно-політичного життя. Це змусило федеральний уряд 30 липня 1974 р. ухвалити Закон «Про французьку мову», який відповідав інтересам збереження франко-канадської культури. У галузі освіти він почав діяти у 1975/1976 рр. Цей закон вороже сприйняли в англomовній частині країни «верхні» верстви [4, с. 148], які звикли послуговуватися лише англійською мовою. У зв'язку з цим на порядку денному федеральної влади стала актуальною політика децентралізації, важливим кроком до забезпечення якої став новий закон – «Хартія французької мови», ухвалений у 1977 році. Це свідчило про те, що між англomовним і франкомовним регіонами немає мовного, культурного, ідеологічного, комунікаційного та ін. зв'язку, оскільки кожний із них послуговується лише власною мовою, на основі якої здійснюються комунікації в усіх сферах життєдіяльності регіону, який захищає лише власну мову і культуру. Оскільки між двома конфліктуючими сторонами не було досягнуто компромісу з мовно-політичних проблем, то у країні з 1982 року почала діяти політика двомовності, яка була проголошена Конституційним Актом (стаття «Офіційні мови Канади»). У цьому документі зазначено, що англійська і французька є офіційними мовами Канади, які мають рівні права і привілеї для використання у законодавчих та урядових інституціях країни [6, с. 47].

У цьому разі для мовної політики канадців міг би бути корисний мовно-культурний досвід Швейцарії, де кожний регіон самостійно без втручання центральної влади, вирішує мовне питання на власний розсуд. Чому досвід Швейцарії підхо-

дить Канаді, а не Україні? Тому що у Канаді, як і в Швейцарії, на історично самостійних територіях компактно мешкають окремі нації, які послуговуються рідною мовою, мають свою культуру та історію. В Україні, на відміну від Швейцарії і Канади, таких самостійних територій немає. Тобто мовно-політичний досвід цих держав підходить лише тим державам, спільноти яких споконвічно мешкають на власній землі та об'єднані у спільну державу. Водночас мовно-політичні проблеми Канади варто шукати в історії відносин між двома державами, які свідчать, що багатства Квебеку довгий час належали англійцям та американцям. Це сформувало у квебекській спільноті комплекс неповноцінності та меншовартості. Принижений статус французької мови і франко-канадської нації у цілому призвів до мовно-культурної асиміляції [7, с. 42], яка за межами Квебека втратила свою мову і разом з іншими народами, що прибувають до Канади, інтегрувалася в англomовне середовище. Так, відсутність конструктивної мовної політики між двома націями призвела до нестабільності у державі, які до цього часу змагаються за мовне домінування. Тому французькі націоналісти Квебеку послуговуються лише власною мовою, а англійської мови навіть і чути не бажають. Це яскраво свідчить про відношення більшості громадян Квебеку до політики двомовності, якщо зважити, що двомовними у 1996 році були лише 17% мешканців країни. Тому мешканці Квебеку борються з тим, щоб навіть жодних написів англійською мовою ніде не існувало, а вітаються, прощаються і дякують публіці, перед якою виступають, англійською мовою, а промову здійснюють французькою. Мабуть, тому влада Квебеку відкинула намагання федерального уряду запровадити на початку 1970-х рр. двомовність не лише на регіональному, а й центральному рівнях. Як видно, двомовність у Канаді є формальним явищем. Свідченням цього є франкомовне населення, яке знає англійську мову, але, щоб відродити французьку, послуговується лише цією мовою. На такій позиції стояло корінне населення Балтійських держав, що мають повчитися у них і українці, якщо вони хочуть поширити українську мову в усіх сферах і регіонах держави. Утім після запровадження такої двомовності вивчення французької мови в англomовних школах Канади не стало обов'язковим чи поширеним явищем [5, с. 306, 312]. Саме тому мовно-політичні конфлікти у регіонах країни не припиняються і до цього часу. Ураховуючи наслідки від такої двомовності, А. Погрібний нагадує українським політикам, у що виливається двомовність для державної цілісності Канади, яка і сьогодні не переборола загрози свого розпаду, адже під час референдуму 1997-го року для виходу Квебеку зі складу Канади не вистачило лише 1% голосів, щоб ця провінція

перетворилася на самостійну державу [6, с. 40, 41]. Щоб не дати провінції Квебек від'єднатися від Канади та проголосити власну державу, уряд Канади намагається якнайшвидше поширити комунікації двома мовами насамперед в освітній галузі і, таким чином, збільшити відсоток франкомовних дітей із 68% до 80%, що навчаються у французьких школах поза межами провінції Квебек, та подвоїти кількість канадців, що вільно володіють другою мовою. Водночас у цьому офіційному двобої мало уваги приділяється мовам національних меншин: їх вимоги ігноруються, програми зі збереження мов і культур не розробляються.

Такий стан мовної політики нагадує боротьбу російської мови і культури з українською, коли у цьому двобої не помічаються мови і культури тих спільнот, які знаходяться на межі зникнення. Водночас мовно-політичний сепаратизм у Канаді досяг рівня загрозливого для подальшого існування держави через наявність і протистояння двох спільнот, а також мов і культур. Незважаючи на те, що Канада, на відміну від України, де мешкає 77,8% етнічних українців на власній території, складається з окремих націй, ми маємо можливість розвіяти ще один міф, який свідчить, що дві офіційні / державні мови в одній країні можуть бути однаково рівними та поширеними. Якщо в Україні буде запроваджено дві і більше офіційних / державних мов, то вони не будуть однаково рівними та поширеними особливо тоді, коли це стосується української і російської мов. Чи такий досвід бажають запозичити у Канади ті політики, які активізують питання надання російській мові статусу офіційної / другої державної в Україні? Більше того, якщо зважити, що канадське суспільство, на відміну від українського, не обтяжене зовнішніми впливами і втручаннями, які виражаються, крім усього іншого, в інформаційній війні, яку веде Росія проти України, що варто розуміти

як протиборство з використанням інформаційних технологій і ЗМІ, які негативно впливають на українське суспільство і державу у цілому. Якщо у Канаді мовно-політична боротьба триває між франкомовними та англomовними канадцами, то в Україні вона має чітко виражений політичний характер, позаяк ініціюється і активізується Росією через проросійськи налаштованих політиків, що ускладнює вирішення мовної проблеми.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, замість того, щоб надати франкомовному Квебеку юридичне право самостійно вирішувати мовні проблеми на власній території, федеральна влада ввела двомовність на центральному рівні, чим у черговий раз зобов'язала франкомовних канадців використовувати англійську мову. Водночас центральна влада вкотре нагадала і франкомовним, і англomовним канадцам, що офіційні мови мають рівні права, які мають використовуватися на парламентських дебатах, під час ухвалення законів, у судах, навчальних закладах, тобто на всій території Канади. А це означає, що франкомовні канадці і надалі будуть вести боротьбу з двомовністю, яка використовується лише у спілкуванні Прем'єр-міністра Канади з парламентарями та на інших важливих заходах. Обома мовами володіють керівники чотирьох федеральних партій, а література видається англійською і французькою мовами, починаючи від податкових декларацій до звітів. Така мовна політика Канади призвела до того, що мовне питання у Канаді до цього часу не вирішене, конфлікти між франкомовними та англomовними спільнотами на мовно-культурному рівні не припинилися, а мешканці Квебеку до цього часу продовжують боротися не лише за одномовність у власному регіоні, а й за його відокремлення від Канади. То чи потрібен такий мовно-політичний досвід українцям?! Так, перспективи подальших розвідок у цьому сенсі очевидні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дербишайр Дж., Дербишайр Я. Політичні системи світу: У 2-х т. Том 1: Пер. з англ. Москва: РИПОЛ КЛАССИК. 2004. 512 с.
2. Дуда Н. Білінгвізм та бікультурність у сучасній Україні // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. Київ: Поліграфічний центр «Фоліант». 2005. Т. VI. С. 146–156.
3. Козак Т. Особливості мовної політики Євросоюзу: мультилінгвістичний контекст. Вісник Львівського університету. Збірник наукових праць Філософсько-політологічні студії. 2014. Вип. 5. С. 156–163.
4. Куць О. Мовна політика деяких зарубіжних держав: Навчально-методичний посібник із питань мовної політики й міжнародних відносин для студентів, розрахований на поглиблене вивчення курсу «Політологія». Харків. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. 2011. 200 с.
5. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. Київ: ІПІЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України. 2008. 398 с.
6. Погрібний А. Світовий мовний досвід та українські реалії: Інститут відкритої політики. Київ, «Медобори» (ПП Мошак М. І.). 2003. 72 с.
7. Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. політ. н. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. Львів: «Новий Світ. 2000». 2014. 779 с.
8. Скубашевська Т. Мовні стратегії у формуванні міжкультурного діалогу у європейському просторі (соціально-філософський аналіз): Автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09. 00. 10 / Інститут вищої освіти Академії педагогічних наук України. Київ, 2005. 19 с.